

OPPONENSI VÉLEMÉNY

Bárd Károly: Az áldozatok méltósága és a vádlottak jogai – összehasonlító jogi tanulmány

című, MTA doktori eljárásra benyújtott értekezéséről

Szükségesek tartom előre bocsátani, hogy e véleményt ugyan a bünygyi tudományok művelőjeként, nevezetesen anyagi bünygyjogászként fogalmazom meg és nem mint bünygytő perjogász/eljárásjogász vetem papírra. Ebből következően a témák, a különböző kérdések kiválasztásában, a fontossági/prioritási sorrend(ek) meghatározásában, akár mindkettőben a két tudományterület művelői máshová helyezhetik a hangsúlyt.

Bárd Károly – ahogyan azt az értekezése címében is jelzi – azon (alap)jogi jellegű kérdéseket, azaz az áldozatok méltóságát és a vádlottak jogait tárgyalja, amelyeket jelenünk és jövőnk számára kiemelten fontosnak tart.

A 186 oldal terjedelmű értekezés három fejezetből, továbbá az irodalomjegyzékből áll, valamint tárgymutatót is tartalmaz.

Az értekezés első fejezete az igazságszolgáltatási rendszerek – meghatározott szempontok szerinti – összehasonlító vizsgálata (értekezés: 1-48. old.).

Ismeretesen a szakirodalomban az európai kontinentális és az angolszász eljárási rendet az inkvizitórius (bünnyldözési, illetve nem ügyféli modell) – akkuzatórius (tisztességes eljárás vagy ügyféli modellje) fogalompárral jelölik és ez a hagyományos szembeállítás.

A két rendszer összehasonlítása többnyire elméleti alapokon, illetve azok leegyszerűsítésén nyugszik (vö. pl. *Fantoly Zsanett: A bünygytő tárgyalási rendszerek sajátosságai és a bünygytőeljárás hatékonysága. HVG Orac Budapest, 2012.*).

Bárd Károly értekezésében kísérletet tett ezen hagyományos szembeállító megközelítés meghaladására. Ennek lényegét abban látja, hogy a két modell közötti eltérések leginkább a bünygytő igazságszolgáltatásnak, mint rendszernek *a külvilághoz, más rendszerekhez való*

viszonyával ragadhatók meg. A rendszert pedig a disszertáns tág értelemben használja, így rendszerek tekinti a büntető igazságszolgáltatáson kívüli ún. hatalmi ágakat, intézményeket, de a jogon kívüli szabályozási rendszereket is.

Ennek megfelelően szerinte az európai kontinentális igazságszolgáltatás – amellyel e fejezetben hangsúlyosan foglalkozik – *önmagában zárt, egyetlen funkciót teljesítő, más rendszerektől elszigetelt entitás*. Az eljárás kizárólagos funkciója a történeti tényállás megállapítása és annak jog szerinti megítélése.

Azonban az elmúlt időszak változásait tekintve az is tényként rögzíthető, hogy – amit a disszertáns is kiemel – az angolszász eljárási rend távolodott az akkuzatórius ideáltípustól, az európai kontinensen pedig gyengültek az inkvizitórius elemek. Vagyis az említett eljárási rendszerek közelítése történt meg és a két rendszert egyaránt jellemző értékek keresésére is figyelem irányul.

Az említett közelítés nyomán azonban bizonyos fokig megkérdőjeleződik a szerzőnek a kizárólagos kontinentális funkcióra vonatkozó tétele. A magyar büntető eljárásjogban is megfigyelhető, hogy némiképp erodálódik az anyagi igazság megismerésének igénye. Míg az 1998. évi Be. szerint a bizonyítás során még tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kellett törekedni [régi Be. 75. § (1)], az új Be. megelégszik a valósághű tényállás megállapításával [Be. 163. § (2)]. Az anyagi igazság megállapításának további eróziója figyelhető meg az egyezségi eljárásban (XCIX. Fejezet). Ez a közelítés szükségképp maga után vonja a felek rendelkezési jogának előtérbe kerülését és a konszenzuális elemek megerősödését.

A második fejezetben a szerző arra keresi a választ, hogy léteznek-e az angolszász esküdtszéki rendszerben olyan intézmények, amelyek kompenzálják az ítéleti indoklás hiányát (értekezés: 49-116. old.)

A második fejezettel kapcsolatban az olvasó számára feltűnő, hogy miközben a szerző az EJEB *Taxquet* döntését elemzi, emellett azonban teret szán(t) az USA-beli jogfejlődés és a legfelsőbb bíróság joggyakorlatának ismertetésére és elemzésére. Vagyis a második fejezetben egy európai ítélethez az Egyesült Államok-beli esküdtszéki jogfejlődés bemutatása

szorosan nem egészen illeszkedik, mondhatni kissé „kilóg” az értekezésből. Ezt az ellentmondást próbálja a szerző magyarázni az értekezés 115. oldalán.

Ebben a fejezetben vizsgálatra *Bárd Károlyt* az EJEB *Taxquet* ítéletéből levonható tétel ösztönözte, amely szerint – noha az ítéletek indokolása a tisztességes eljárás implicit eleme – az esküdtszék indokolást nélkülöző határozata nem feltétlenül sérti az Európai Egyezmény 6. cikkét (értekezés 111. old.). Ez a szerző szerint nincs összhangban az EJEB joggyakorlatával. Az eddig követett joggyakorlat lényege ugyanis az, hogy bár a tisztességes eljárás részelemei korlátozhatók, egyezményesértésről nem beszélhetünk, ha az eljárás, egészét tekintve, összességében megőrzi tisztességes jellegét.

Az esküdtszéki rendszerben a bírói/döntéshozói pártatlanságát biztosító indokolási kötelezettségnek nem alternatívája az esküdtek kiválasztására irányuló eljárás, és azon belül a *peremptory challenge* bármilyen formája (értekezés 114. old.). Megdőlt tehát az induló szerzői hipotézis (értekezés 115. old.).

Az értekezés fontos részét alkotja továbbá az egyes nemzeti felsőbíróságok és a nemzetközi bíróságok gyakorlatának kritikus elemzése.

Az értekezés *harmadik fejezetében* tárgyalja a szerző az áldozatokkal való szolidaritás, a sértetti jogok, a sértettek jogos érdekeinek elismerése hogyan hat ki a vádlottak védelmét szolgáló garanciákra (értekezés 117-186. old.)

Az ezzel kapcsolatos kriminálpolitikai/büntetőjogi fejlődési irányra példaként emelhető ki a bűncselekmény sértettje érdekeinek fokozottabb figyelembevétele, a jóvátétel gondolatának, a resztoratív szempontoknak az előtérbe kerülése.

Ambivalensnek tekinthető az a fejlődési irány is, amely a (kár)jóvátételnek a büntetőjogban betöltött szerepét, helyét, illetve büntetőjogi szanciókénti kialakítását illeti. Ez utóbbival kapcsolatban üdvözlendő, ha a jóvátétel büntetőjogi szankciójaként hozzájárul(hat) a szabadságelvonó büntetések csökkentéséhez (vö. *Nagy Ferenc: Reflexiók a jogállami büntetőjog helyzetéről. Magyar jog 2019/5. 262-265. old.*)

Megítélésem szerint az ősi eredetű jóvátételi alapgondolat egyértelműen helyeselhető, nevezetesen az, hogy az elkövető az általa a sértettnek okozott sérelmet a törvényi keretek

alapján a sértett által elfogadott módon és mértékben jóváteszi. Ennek jogalkotói és jogtechnikai kivitelezési módozatai igen eltérőek lehetnek. Ezek sorából – véleményem szerint – nem emelhető ki olyan változat, amely egyedül és kizárólagosan „üdvözítő” lehetne. Azonban az mindenképp leszögezhető, hogy a határozottan támogatandó különböző jóvátételi megoldások egyrészt nem veszély nélküli eszközök, így csak megfelelő garanciák mellett alkalmazhatóak. Másrészt nem általános gyógyírt jelentenek a problémákra és csak korlátok figyelembevételével mellett jöhet szóba az alkalmazásuk. Mindezek fényében és ismeretében is viszont a hazai (büntető) gyakorlatban a jóvátétel jogintézményét a jövőben hatékonyabban ki lehetne használni és bátrabban lehetne igénybe venni mind a büntető eljárási, mind az anyagi büntetőjog területén (vö. *Bárd Petra: Helyreállító igazságszolgáltatás. in: Borbíró Andrea (főszerk): Kriminológia. W. Kluwer, Budapest, 2016: 265. old.*).

A szerzővel egyetértésben megállapítható az, hogy a legutóbbi időszak a sértettekhez kapcsolódó büntetéstani vitája arról szól: mennyiben ismerhető el a sértettek a jogi normákba vetett bizalmának helyreállítása (amely bizalmat a büntett megingatott) a büntetés önálló céljaként, valamint arról, hogy melyik büntetési elmélet (az abszolút vagy a relatív teóriák) alapján igazolható a sértettek elégtétel iránti érdeke. Ezt az irányt a kontinentális európai, elsősorban német nyelvű jogterületen pozitív generálprevencióként nevezik, amelyet persze különböző módon lehet érteni és több eltérő hatása különülhet el. Így pl. megbékélési hatás következik be, ha a büntetőjogi jogsértést állami beavatkozás révén intézik el és a jogbéke ismét helyreáll. A megbékélési gondolat ezen kívül azt a lehetőséget adja, hogy a jóvátételnek és a tettes-áldozat kiegyezésnek a büntetőjogba történő bevonása igazolt lehet.

(vö. *Nagy Ferenc: A generális prevenció teóriájáról pozitív megközelítéssel, Jogtudományi Közöny, 2016/5. 249-256. old.*)

Ezzel is összefüggésben a disszertáns az értekezés 118-119. oldalán – *Fletcher* nyomán – utal *Hegel* „pozitív elrettentési” teóriájára. Az azonban leszögezhető, hogy *Hegel* ilyen elrettentési teóriát nem képviselt, ellenkezőleg. *Hegel* a jogfilozófiájának alapvonaláiban az elrettentéssel fenyegetés kapcsán – *Feuerbach* elrettentési teóriáját kritizálva – jegyzi meg, hogy „A jognak és igazságosságnak azonban kell, hogy a szabadságban és az akaratban legyen a székhelye, nem pedig a szabadság hiányában, amelyhez fordul a fenyegetés. A büntetés megokolásával úgy vagyunk, mint mikor az ember botot emel egy kutyára, s az emberrel nem becsületének és szabadságának megfelelően, hanem mint kutyával bánnak” (99. § Függelék).

Hegel érvelése tehát, hogy az elrettentési büntetés címzettjét, mint az állatot (pontosabban szólva kutyát) kezelnék, akit meggyőzés helyett megfélemlítés révén normakonform magatartásra kényszerítik.

A ma elismert és elfogadott idekapcsolódó büntetési teóriák között kell megemlíteni a jogállapot helyreállítását, továbbá a normaérvényesség erősítését a normaérvényességi veszteség megakadályozása érdekében.

Ezen említett teóriákban több a közös vonás. Így a büntettest nem egyszerűen a társadalom, a közösség tagjainak gyakorlati igényei miatt büntetik az elkövetett tett okán. Nem azért büntetik továbbá, hogy a cselekménye miatt szenvedjen. A büntettest sokkal inkább azért büntetik (szankcionálják), mert a tette „rátapadt” és vele összekapcsolódott. Ez a helyzet pedig ellenlépést, azaz büntetést követel, amely nem csak visszafelé, a múltba irányulhat, hanem a jövőre tekintettel is.

A normaérvényesség fenyegető erőzójával szemben a büntettes megbüntetése, az ellenlépés azért tűnik igazságosnak, mert a tettesi magatartás hiányzó megbüntetése esetén a normaérvényesség veszélyeztetettsége tovább erősödne, amit sokkal inkább megakadályozni kell.

Lényegében ugyanez, illetve hasonló gondolható arról a büntetés feladata alá vont nézetről, hogy az okozott jogtalanság mértékéhez, a büntettes által okozott (jogi) veszteséghez viszonyítva kell a (büntető)jogot visszaállítani. Ez két értelemben gondolható el. Az egyik az, hogy a büntetés a jogsértést meg nem történtté teszi/teheti, illetve a jogsértés reális kihatásait kell elhárítani és megszüntetni. Ez utóbbi adott esetben reparáció, jóvátétel teljesítése révén is történhet.

A másik esetben mindenekelőtt arról van szó, hogy a jogi állapotot, ideértve a jogelveket továbbra is érvényesként és megingathatatlanként kell erősíteni, és ebben a (szimbolikus) értelemben kell azt a jogelvi állapotot helyreállítani, ami még a tett előtt fennállt.

Így a helyreállítás, a legitim büntetés a társadalom, a közösség tagjai elképzelésében együtt járhat bizonyos olyan elemekkel, mint pl. elégtétel, illetve kártalanítás a sértettel szemben, vagy a megsértett viszonyok helyreállítása (vö. pl. *Frisch, Wolfgang: Strafrecht*,

Verbrechensbegriff und Straftatsystem im Umbruch Goldammer's Archiv für Strafrecht (GA) 2019/3. 185-191. old.).

Az értekezésben, illetve a tézisekben megfogalmazott tudományos eredmények ismerhető el:

- Az igazságszolgáltatási (kontinentális és az angolszász) rendszerek összehasonlító vizsgálata során a hagyományos szembeállító megközelítés meghaladására tett kísérlet;
- Az egyes nemzeti felsőbbbíróságok és a nemzetközi bíróságok gyakorlatának kritikus elemzése, különös tekintettel az EJEB Taxquet döntésében, tettenérhető ellentmondás magyarázatára és feloldására tett kísérlet;
- Az áldozatok, a sértettek jogainak, helyzetének kriminálpolitikai és büntető eljárási megközelítésű kiemelt vizsgálata.

Az értekezésről összefoglalóan megállapítható, hogy azok hiteles adatokat tartalmaznak, a benne azonosítható eredmények a szerző teljesítményei.

A doktori értekezést nyilvános vitára alkalmasnak tartom.

2019. november 19.



Nagy Ferenc